

Hälsofrämjande arbete i gruppboheter och serviceboheter

Personalens och chefernas syn på sin roll

FAKTABLAD 2013:3

Bakgrund

Vuxna personer med utvecklingsstörning har, liksom alla andra medborgare i samhället, rätt att göra egna val i vardagen. Under flera decennier har en utveckling pågått som innebär att människor med utvecklingsstörning kan leva mer självständiga liv, med en ökad livskvalitet som följd. Friheten att välja medför positiva aspekter, men också utmaningar i ett samhälle där det dagligen finns många val att göra.

Studier visar att förekomsten av ohälsa relaterad till levnadsvanor, såsom övervikt, undervikt och näringsbrist, har ökat sedan människor med utvecklingsstörning flyttat ut i samhället. Personal som arbetar i gruppboheter och serviceboheter ger stöd i vardagen, men ställs ibland inför etiska dilemman när de personer de ska stödja gör val som negativt påverkar deras hälsa. Syftet med den här studien var att undersöka variation i uppfattningar bland chefer och personal kring personalens roll i hälsofrämjande arbete i gruppboheter och serviceboheter.

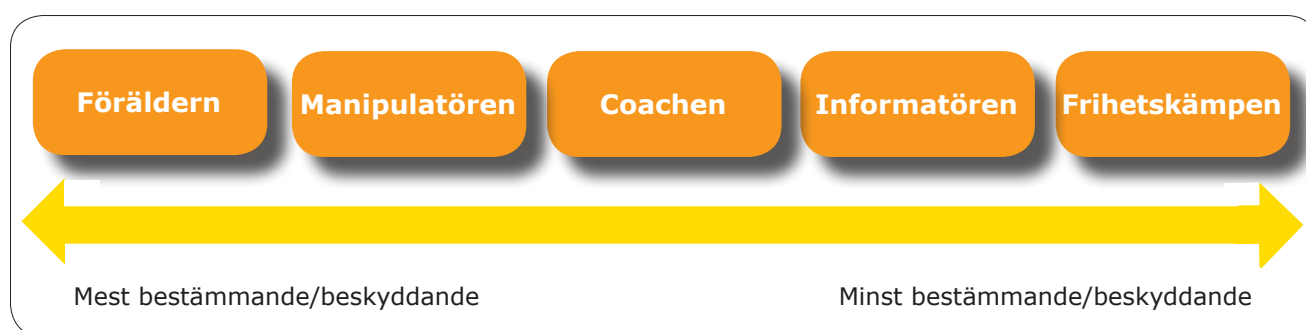
Metod

Sex enhetschefer och sex personal från gruppboheter och serviceboheter i Stockholms län valdes ut till semistrukturerade intervjuer. Urvalet gjordes för att få en stor spridning bland intervjupersonerna avseende ålder, kön och geografiskt område samt av nivå av funktionsnedsättning bland de boende. Intervjuerna genomfördes mellan oktober 2009 och oktober 2010.

Intervjuerna analyserades med fenomenografisk metod, som används när man vill beskriva hur människor uppfattar, upplever och konceptualiserar olika aspekter av fenomen i världen omkring oss. Varje intervju beskrevs utifrån respondentens uppfattning om sin roll. Beskrivningarna grupperades i kategorier, baserat på likheter och olikheter. Dessa kategorier benämndes med metaforer.

Resultat

Fem kvalitativt olika kategorier som beskrev hur personalen och cheferna ser på sin roll i det hälsofrämjande arbetet identifierades (Figur 1).

Figur 1. Kategorier som beskriver hur personal i grupp- och serviceboheter ser på sin roll i hälsofrämjande arbete.

Föräldern känner att han eller hon ansvarar för den boendes hälsa. Föräldern accepterar den boendes vilja när det är möjligt, men anser att det finns situationer när personalen vet bäst. Om det finns behov av regler refererar föräldern gärna till beslut som tagits av chef, vårdpersonal, anhöriga eller god man. Den auktoritära föräldern upplever att han eller hon har rätt att bestämma ibland, eftersom den boende annars kan ta beslut som är skadliga. Den

omvårdande föräldern vill försäkra sig om att den boende är trygg och säker i hans eller hennes omvårdnad. Endast personal uttryckte det här synsättet som sitt huvudsakliga synsätt.

"Vi har rökförbud här. Man får röka ute. Och vi har bestämt att sju cigaretter, det är vad som gäller."/> /Deltagare 9, personal

Manipulatören använder olika metoder för att få de boende att göra det som personalen tror är bäst. Metoder som beskrevs var bland annat att ge ett fåtal förutbestämda alternativ, att bemöta önskemål men modifiera dem, att ge impopulära aktiviteter nya namn och att använda lögnar, om nödvändigt. Till exempel kan manipulatören ge den boende en halv smörgås när han eller hon frågar efter en smörgås eller neka snacks från kylen med förklaringen att det måste räcka till imorgon. Manipulatören vill ta beslut, men låta den boende uppleva att det var han eller hon som bestämde. Endast personal uttryckte det här synsättet som sitt huvudsakliga synsätt.

"Det är lite som man gör med små barn att 'ni får själv bestämma blått eller rosa, rosa borde bli väldigt fint, vad tycker ni?'" /Deltagare 8, personal

Coachen definierar den professionella rollen som någon som motiverar, inspirerar och fungerar som förebild. Coachen uppmuntrar till hälsosamt beteende genom att ge råd, komma med idéer och erbjuda möjligheter till hälsosamma aktiviteter. Både ekonomi och hälsa kan användas som motiv. Coachen kritiserar aldrig den boende, utan försöker förstärka positiva sidor och göra hälsosamma alternativ lockande. Både personal och chefer uttryckte det här synsättet som sitt huvudsakliga synsätt.

"De [de boende] behöver man ju också ha samtal med, för att stärka och fokusera på det där positiva och inte det negativa. Då blir vi bättre, vi växer ju då." /Deltagare 6, chef

Informatören anser att det är viktigt att tillhandahålla information. Den boende är en del av samhället och har rätt att få samma information som alla andra. På grund av kognitiva begränsningar har de boende inte alltid möjlighet att förstå information så som den normalt presenteras och personalens uppgift är att göra den begriplig. Informatören berättar om konsekvenser av olika beteenden och om mer hälsosamma alternativ. När den boende har fått informationen är det upp till honom eller henne att bestämma. Endast chefer uttryckte det här synsättet som sitt huvudsakliga synsätt.

"I samhällslivet idag är det väldigt mycket som handlar om mat och kost och hur man rör på sig och sådär. Så det är bra om man informerar om det." /Deltagare 5, chef

Frihetskämpen accepterar att människor är olika och gör sina egna val, goda såväl som dåliga. Människor med utvecklingsstörning har rätt till själv-

bestämmande och det finns inga regler som tillåter personalen att bestämma åt dem. Som personal måste man inse begränsningarna i rollen. Ibland gör de boende val som är dåliga för deras hälsa, men personalen ska inte bestämma vad som är rätt och fel. Personalen kan informera, och om den boende efterfrågar hjälp att hantera ett dåligt val i livet, då ska personalen ge det stödet. Endast chefer uttryckte det här synsättet som sitt huvudsakliga synsätt.

"Man måste ju låta den här personen göra egna val, och ibland måste man även låta dem göra dåliga val. Man kan inte skydda dem." /Deltagare 3, chef

Diskussion och slutsats

Fem kvalitativt olika sätt att se på personalens roll i hälsofrämjande arbete identifierades. Den mest beskyddande/kontrollerande kategorin bestod av föräldern, som karakteriserades av en känsla av ansvar för den boendes hälsa. Den minst beskyddande/kontrollerande kategorin var frihetskämpen, som kategoriserades av en önskan om att acceptera självbestämmande, oavsett konsekvenser. Dessa två poler åskådliggör det etiska dilemma som finns i att stödja goda levnadsvanor parallellt med att stödja självbestämmande.

Cheferna uttryckte huvudsakligen uppfattningar som placerade dem bland de minst beskyddande/kontrollerande kategorierna, medan personalen fanns i andra änden. En möjlig förklaring är att chefernas kunskap var mer teoretisk och baserades på hur saker och ting bör vara, medan personalen relaterade till vardagliga situationer som måste lösas. Resultatet belyser den svåra balansgång det innebär att stödja de boende till hälsosamma levnadsvanor utan att inkräkta på deras självbestämmande. Det är av största vikt att kontinuerligt diskutera dessa frågor och att ge personalen stöd att hantera etiskt svåra situationer.

Referens

Bergström H, Wihlman U. The role of staff in health promotion in community residences for people with intellectual disabilities: variation in views among managers and caregivers. *Journal of Intellectual Disabilities*. 2011 Sep; 15(3): 167–76.